

VAJDAY GYÖRGY CZIMERLEVELE
A HUNT-PÁZMÁN NEMZETSÉG CZIMERE.

IRTA

CSOMA JÓZSEF.

KÜLÖNLENYOMAT A «TURUL» 1890. ÉVFOLYAMÁBÓL.

BUDAPEST.

1890.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

7

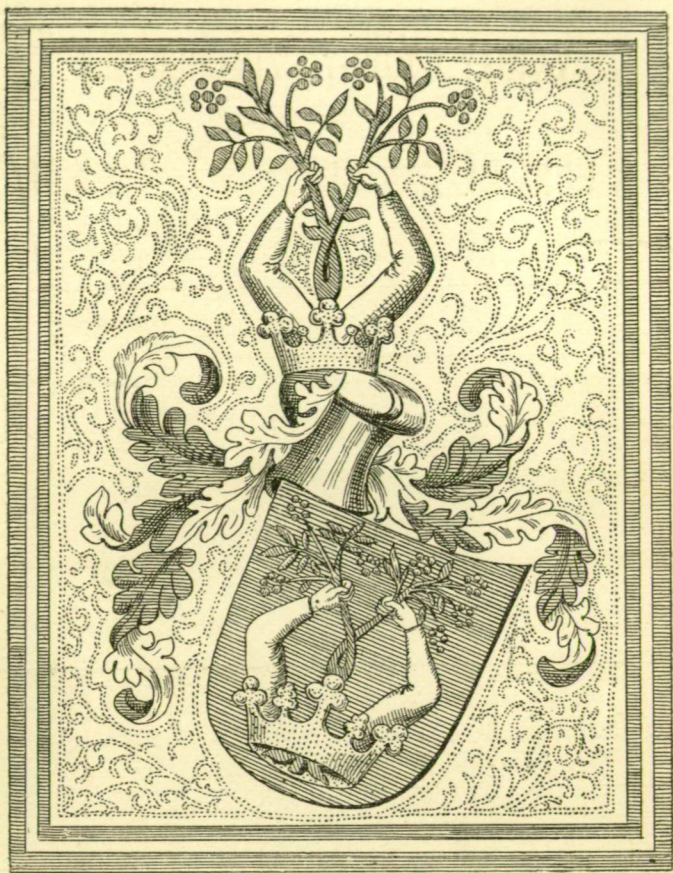
1911

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1911

VAJDAY GYÖRGY 1431. ÉVI CZIMERE.

VAJDAY GYÖRGY CZIMERLEVELE
A HUNT-PÁZMÁN NEMZETSÉG CZIMERE.

IRTA

CSOMA JÓZSEF.

KÜLÖNLENYOMAT A «TURUL» 1890. ÉVFOLYAMÁBÓL.

BUDAPEST.

1890.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

I.

Zsigmond király Feldkirchenben 1431 nov. 1-én Vajday Györgynek s általa László testvérének, Jánoky Lászlónak, Mihálynak, Dersnek, a nevezett László fiának, valamint Jánoky Tamásnak és Pálnak, Vajday György unokatestvéreinek és osztályos atyjafiainak czímerlevelet adományozott.

Ezen czímerlevél tartalma következő:

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni cesaree aut regie claritatis velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia sic dependent serenitate, ut non sit dare alicuius generositatis insigne; quod a gremio non proveniat cesaree aut regie maiestatis. Sane ad universorum tam

presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri Georgii litterati filii Michaelis filii Bartholomei de Wayda, quibus ipse in diversis nostris expeditionibus iuxta sue possibilitatis exigentiam maiestati nostre studuit eoque diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, hec arma seu nobilitatis insignia, in principio scilicet seu capite presentium litterarum nostrarum depicta et arte pictoria figurata ac distinctius expressata prefato Georgio litterato et per eum Ladislao carnali, necnon alteri Ladislao et Michaeli filiis Egidii filii predicti Bartholomei ac Ders filio Ladislai filii Egidii de Janok, item Thome et Paulo filiis Gregorii filii eiusdem Bartholomei de eadem Janok patruelibus et condivisionalibus fratribus suis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et donavimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut ipsi cunctaque ipsorum posteritas predicta arma more aliorum armis huiusmodi utentium amodo in antea ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis et aliis quibuslibet exercitiis nobilibus scilicet et militaribus, necnon anulis, sigillis, cortinis, velis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, eisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint, quodque ipsi cunctaque ipsorum posteritas eisdem gratiis, honoribus et libertati-

bus; quibus ceteri nobiles, milites et clientes regni nostri armis huiusmodi utentes quomolibet consuetudine vel de iure freti sunt et gavis, gaudeant et fruantur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas memorato Georgio litterato aliisque supradictis duximus concedendas. Datum in Feldkirchen, feria quinta proxima post festum beatorum Symonis et Jude apostolorum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo quinto, Romanorum vigesimo secundo et Bohemie duodecimo.

Hártyán, vörös-sárga-kék selyemzsinórral függő pecséttel. Eredetije birtokomban.

Az adományozott czímer az oklevél jobb-oldali sarkát (heraldice) foglalja el, a kettős kék vonal által keretelt rózsaszín háttér arannyal festett virágornamentikát mutat. A balra dőlt czímer leírása következő:

Kék pajzsban aranyleveles koronából két — könyökeikkel kifelé fordúlt, hajlott — fehér (ezüst) mezbe öltözött kar nyúlik ki, markaikban három-három veres rózsát tartva, melyeknek leveles szárai, a koronán áthúzva, a felett egymást keresz

tezik. — Sisakdísz: a pajzsalak; takarók: kékezüst.

A festett címér az eredeti oklevélben rongált, az ércszínek a háttér aranyos virágornamentikáit kivéve, lehullottak, a pajzsalak, sisakdísz s takarók bélléseinek, a sisaknak s koronájának — melyek eredetileg ércszínnel voltak festve, — ma csak tollrajzzal készített alapvonalai vehetők ki, minek következtében a fentebb jelzett színezés is csak a pajzs s a takarók külső színére nézve állapítható meg kétségtelenül.

E címér — heraldikailag kifogástalan kivitelét tekintve — előkelő helyet foglal el a Zsigmond király által adományozott címerek között. — Az alól kerek pajzs, tárcsára emlékeztető felső karimájával, a pajzsalak, a szép idomú csörsisak, a pajzsalakhoz kellő nagyságban arányló sisakdísz s a kecses hajlású könnyed takarók, együttesen kifogástalan egészet képeznek. — Az elenyészőleg csekély hiba azon eltérésben vehető észre, mely a pajzsalak és sisakdísz rózsái között van, t. i. a pajzsban egy száron három rózsza látható, a sisakdíszben kettő. — E csekély eltéréssel vétett a festő a heraldika azon szabálya ellen, mely szerint ott, hol a sisakdísz a pajzsalak ismétlése, a kettőnek egymással szigorúan egyezniök kell.

A Hunt-Pázmán nemzetségből származó Vaj-

dayak és Jánokyak ezen címere is, miként a Chapyak, Uszok, Soósok 1418-iki, Kisfaludyak 1419-iki címerei, azoknak egyike, melyeknek egy ősi, nemzetségi címér esett áldozatul. — Hogy ősi nemzetségekből származó családaink oly könnyen, hogy ne mondjuk könnyelműen felcserélték ősi címérjelvényeiket újabban adományozott czifra címerekkel, annak gyakorlati okát alig adhatjuk. — Egyes nemzetségek túlságos elszaporodása alig tekinthető ennek, mert a mennyi bizonyíték szól mellette, ugyanannyi ellene. — Igaz, hogy a XIV. század első felében bekövetkezett ősi birtokfelosztás meglazította az egyes nemzetségek tagjait összekötő kapcsolatot, de ez a címerváltozásra nem volt semmi különös befolyással s ha talán az elágazott Bogáth-Radván, Tekule, Boksa stb. nemzetségek címércseréi a fentebbi elmélet mellett szólnak, ellene mond az, hogy egyrészt a kevés tagú Csákok, Lörenték, Salamonok stb. is elhagyták ősi címérüket, másrészt az Aba, Divék, Guthkeled, Káta, Osl, Rathold stb. nemzetségek, daczára nagy elágazásaiknak, állandóan ragaszkodtak ősi jelvényeikhez. — E címerváltoztatások fő oka nálunk, azt hiszem: a heraldikai érzékhiányban keresendő. — Magyarországon a heraldika mély alapot soha sem verhetett, tornák, harczjátékok nem dívtak úgy, mint nyugaton s alap hiányá-

ban egészségesen nem fejlődhetett s a hanyatlás korábban bekövetkezett, mint másutt. Egy másik ok — kivált az élő heraldika leltüntével — a tetszősebb, czifrább, szövevényesebb czímerek utáni vágy, holott a jeles német heraldikus Mayer von Mayerfels egyenesen kijelenti, hogy voltaképen csak azok tekintetnek valódi czímerképeknek, melyek egy háromszög-pajzsba befoglalhatók. — Ezzel ellentétben, ha végig tekintünk Zsigmondkori czímerleveleink sorozatán, azok közt a valóban egyszerűen szép heraldikai alkotások mellett, valódi, korát meghaladó komplikált czímerképekre találunk, minők az Usz, Vadkerti Vincze, Mohorai Vid, Moghy, Szlopnay stb. családok címerei. — Ezekben már egyes episodokat megörökítő jelképes jelentőség nyomaira is találunk, holott a heraldika ezen ferde kinövése Németországban leginkább csak a harminczéves háború korában kezdett terjedni.¹ — A Daby Mihály udvari chirurgusnak adományozott czímerben ott látjuk a mesterségére vonatkozó három odvas fogat, Eresztvényi Ferencz udvari szakács czímerében lángok felett sülni a márnát. — Csontos János címere egész novellába illő episodot tartalmaz,

¹ Pusikan: Über die Bedeutung der Wappenfiguren 2. l.

hol látni véljük a csöndes *csillagos* éjet, az ébren: örökös Csontos Jánost a *vár egyik őrtornyában*, az éjjeli támadók csapatát, a védők ébredését. Csontos *kürtszavára* s az ellenség győztes visszaveretését. — Csontos ébersége megmentette a várat s érdemei jutalmául czímert kap, melyben ott látható *ő* a vár tornyában, kezében a *kürt* s felette a *csillag*, mely az éjet jelképezi.

E czímerek mind a hanyatlás s a heraldikai érzékhiány jelei s ez volt fő oka annak, hogy oly hamar s könnyen feledésbe ment régi nemzetségi czímereink tekintélyes része.

* * *

A Vajday és Jánoky családok, a Hunt-Pázmán nemzetség két elágazása. — Nevüket, egy Jánok, Papolcs, Raksow, Parlag, Vajda, Büttös és Krasznik helységekből álló¹ nagyobb birtoktest két falujától, Vajdától és Jánoktól, vették. — E család régibb története eléggé ösmeretes Kubinyi Ferencz Monumentáinak II. kötetéből, mely annak csaknem teljes diplomatariumát képezi, az ezen kiadványt megelőző terjedelmes bevezetésből, Majláth Béla ezen kiadványra vonatkozó ösmertetéséből,² mindezek ismétlése e

¹ Mind abaújmegyei községek, Jánok, Vajda, Büttös ma is faluk, Krasznik egy Vajda községhez csatolt pusztá, Papolcs, Raksow, Parlag ma már nem léteznek.

² Turul VI. 173.

helyen hosszúra nyújtaná közleményemet. — E családok újabb-története megyéik szűk határain belül mozog, noha előkelő állást foglaltak el: az egy Jánoky Zsigmond kivételével, ki II. Rákóczy Ferencznek alkanczellárja volt, egy tagja sem magaslott ki közülök. — Családjuk történetét kiegészítendő, közlöm leszármazásukat egész kihalásukig, leginkább Kubinyi Ferencz említett műve, — a Szentimrey Kálmán birtokában levő Jánoky-levéltár, — s a jászói konvent levéltára alapján. — A fő czímerszerző Vajday György családja már a XV-ik század végén kihal, a Jánoky-család harmadfél száz évvel élte túl s 1740 év táján Jánoky Lászlóban hal ki férfira gon.

(A családfát lásd a mellékleten.)

Vannak ezenkívül a családnak egyes tagjai, család-fa-töredékek, melyeket, kiegészítő adatok hiányában, nem illeszthettem a nagy család-fához. — Ilyenek:

<i>Péter.</i>	<i>István</i> 1550—1551.	<i>Mihály</i> 1554.	<i>Anna</i> 1570. (Nádasdy Miklós).
<i>István</i> pap 1550.		<i>Boldizsár.</i>	
		<i>Zsigmond.</i>	

Egy másik:

{	Pál 1543.	{	<i>Kata</i>
			(kis-kaki Sisáry, másként Gedeő János).
{			<i>Orsolya</i>
			(Geszthy Gergely).

II.

Ez alkalommal nem látom feleslegesnek a Hunt-Pázmán nemzetség címérének tisztázására vonatkozó nézeteimet röviden előadni, bár e téren kényes helyzetben találok magamat, több százados elfogadott nézettel állva szemben. — A Hunt-Pázmánok ősi címérére vonatkozólag elfogadott nézet az, hogy az *veres pajzsban fehér kutyafej volt*,¹ s hogy ezzel ellentétes nézetten vagyok, t. i. hogy ezen ősi címer kék pajzsban arany csillag s félhold volt, csak az bátorít, hogy a fent említett általános nézet egyetlen kútfőből eredett: a «Bécsi krónika» gyönyörű miniatürjeiből. — Hogy a «Bécsi krónika» mint heraldikai kútfő mennyiben számíthat hitelességre? az a következőkből kitűnik.

¹ Mellőzendőnek vélem itt Mednyánszky-Hormayer Taschenb. s Bel Notitia Novæ Hung. IV. előadásait, melyek szerint a Forgáchok ősi címere fehér farkas volt, mert ez egyszerűen a fehér kutyafejre vissza vihető tévedésen alapúl.

A «Bécsi krónikát» heraldikai szempontból vizsgálva, tekintetbe kell vennünk, hogy az a XIV. század közepéről, a heraldika fénykorából származik s figyelembe véve ezt, hiányai is szembeötlőbbek lesznek.

Azon anachronismus, hogy IX—XI. században élt alakokat a XIV. század közepén dívó viseletekben s fegyverekkel látunk ábrázolva, nem feltűnő, mert ilynemű anachronismusokat világhírű mesterek századokkal fiatalabb műveinél is tapasztalunk, s itt csak annyiban említem, a mennyiben ennek tulajdoníthatjuk e szép miniatűrökön következetesen alkalmazott XIV. századbeli tárcsákat, — még oly képeken is, hol az ábrázolt alak jobbában pallost vagy kardot tart, holott a tárcsa csaknem kizárólag lándzsákkal vívott tornajátékoknál volt használatban. — Erre utal fő ismérve, a jobb felső sarkán levő kivágás, mely a tornalándzsa befogadására szolgált.

A tárcsának a «Bécsi króniká»-ban ábrázolt alakját címerpajzsúl nem használták. — Egyes esetekben mint ritkaságok fordulnak elő. — A heraldikai címerpajzs a XIII. s XIV. század folytán a háromszögpajzs volt, ez az alak dívott a fegyverzeteknél a közéletben is. — Ezen háromszögpajzs alakjához idomúltak a címerképek is, melyek ha heraldikailag kifogástalanok, alól

keskenyedők, hogy azok a pajzs mezejét helyesen töltsék ki. — Az alól szélesedő címereképek helytelenek és nem heraldikusak. — A XV. és XVI. század folytán a tárcsák is heraldikai pajzsokká váltak, de alakjuk is változott s vesztett hosszúságából s hasonló lett az alól kerek pajzsokhoz, melyek szövevényesebb, osztott vagy négyelt címereképek befogadására is alkalmasabbak voltak. — XV. század végén használt négy-szegletű tárcsák alig tekinthetők címerpajzsoknak, a mennyiben az ily alakú pajzsra nemcsak a pajzsalakot festették, hanem a teljes címert, sisakjával, sisakdíszével, takaróival s hozzá nem ritkán még ráadásul díszítéseket, arabeszkeket, jelmondatokat stb. stb.

Ha a miniatűrök pajzsalakjának megválasztása a mesternek a heraldika iránti csekély érzékét mutatja, még feltűnőbb ez a pajzsok s pajzsalakok egymáshoz való viszonyánál. — A «Bécsi krónika» kora az, mely leginkább nevezhető a heraldika fénykorának, e kor az, mely a kezdet nehézségeit leküzdve, a heraldika minden szépségét érvényre emelte, e korból maradtak fenn legklasszikusabb heraldikai s sphragistikai emlékeink, úgy nálunk, mint a külföldön. — Ez emlékek, nagy számát mutatják a legszebben stilizált címer-alakoknak, melyek — szem előtt tartva a tér kellő felhasználását — ügyesen

töltik ~~be~~ a pajzs mezejét, sőt a XIV. század heraldikájának egyik fő törekvése a pajzs mezejének ügyes betöltése és felhasználásából állott.

A «Bécsi krónika» pajzsai ezektől nagyon elütők. — A túl^{hosszú} tárcsák közepén az alakok nagyon kicsinyek, a mezőnek aránylag nagyon csekély részét foglalják el s ha ehhez hozzá vesszük azt, hogy ezen kicsiny alakból is hiányzik minden heraldikai lendület, a bécsi krónika címerspajzsai nem teszik ^{kevésbé} reánk a valódi címerspajzsok ^{hatását}.

A mi végül ezen címerspajzsok színezését illeti, e tekintetben is csak kifogásolhatót találunk. — A heraldikai színeket egyáltalán nem látszik ösmerni s mindenütt kevert színeket használ. — Vannak e pajzsok közt kékes szürke, sárgás barna, barnásszürke, zöldesszürke sőt rikítóan zöld színűek is. — A kék szín ösmeretlen előtte. — Hogy két helyen fehér alapra arany címeralakot festett (Huntnál és Olivernél), ez nem oly alapos heraldikai tévedés, mint a minőnek az első tekintetre látszik, érczre érczet alkalmazva, mert a fehér színt csak a XV. század elejétől kezdve tekintik ércznek, s ekkor keletkezett azon heraldikai szabály, mely tiltja az ércznek érczre s a színnek színre való alkalmazását. — De a fő hibát ott követi el a bécsi

krónika mestere, midőn ösmert s későbbi sphragistikai emlékeink által hitelesített ősnemzetségi címereink színeire nézve idéz elő zavart, a mennyiben ezek címeralakjait egyszer egy, — máskor más színű pajzsban tünteti fel, holott az ő korában még ösmertek voltak ez ősi nemzetségi címerek valódi színei is. — Így a Rátholdók arany hárslevelét egymás mellett veres és fehér pajzsban látjuk, a Hedriknek tulajdonított csillagot és félholdat veres zászlón és veres öltönyön s ugyanakkor fehér pajzsban tünteti fel. — A színek ily önkényes használatát tapasztalva, azon címerek színei is kétségessé válnak, melyek csak egyszer fordulnak elő. — A turul madár fekete színben fehér pajzsban, a Hermannok sárkánya arany színben veres pajzsban, a Buzádok ökörfeje veres színben fekete szarvakkal fehér pajzsban, a Pothok madara fekete színben, fehérén fegyverezve veres pajzsban, mindaddig csak feltételesen fogadható el, míg a színekre nézve az egyedüli kútforrást a «Bécsi krónika» miniatürjei képezik. — Hogy minden pajzs három színárnyalatot mutat, az a tárcsa hajlását jelző árnyékolatnak tudható be s e tekintetben egyedüli mentsége az, hogy e mű első sorban illusztrált krónika s a heraldika csak kiegészítő alkatrészét képezi.

A bécsi krónika heraldikai hitele mellett

szól az, hogy több nemzetség ősi czímerét helyesen adja. — Így a Rathold-nem hárslevelét, a Hermann-nem sárkányát, a Buzád-nem ökörfejét, fennmaradt nagyszámú sphragistikai emlékeink hitelesítik, azonban a «Hedrich-nem» tárgyalásánál a miniatűr egy lovagot ábrázol, ki jobbjában *veres* zászlót tart, melyen arany félhold és csillag látható, baljával egy pajzsra támaszkodik, melyen szintén rajta van az arany csillag és félhold. — E miniatűr kétfős bizonyítékot rejt magában. — Első az: hogy a félhold és csillag okvetetlen genus czímer volt; második az: hogy a fennmaradt nagyszámú Héder-nemzetségi-czímeres pecsétek bizonyossága szerint, az semmiesetre sem volt a Héder nemzetségé. — Kié tehát? — Ha kutatjuk, talán épen ezen «Bécsi krónika», a Hunt-Pázmán nemzetség ősi czímerének ezen egyedüli kutfője, fog rá vezetni azáltal, hogy belőle tudjuk meg, miszerint a beköltözött idegen lovagok között, egyik nemzetségnek ősi czímere *a csillag és félhold volt*.

III.

A Hunt-Pázmán nemzetség egyike azon szerencséseknek, melynek multja több egymást követő jeles értekezések alapján, nagy részben

tisztázva áll előttünk. — Tisztázva vannak: története beköltözésüktől, birtokviszonyai, elágazásai. — Elágazása oly kiterjedt volt, hogy az ezen nemzetségből származó családok nevei, egy hosszú névsort képeznek. — Ide tartoznak a Bazini és Szentgyörgyi grófok, Bucsányiak, Csalmjaiak, Cseryek, Forgáchok, Jánokyak, Vajdayak, Korláthköyek, Kováriak, tiszaujhelyi Ujhelyiek, Zovárdffyak, Fancsikayak, Endrédiak, Werbőczyek.¹ — E nagyszámú családokból eddig tudtommal csak a Szentgyörgyi grófok, Bucsányiak, Forgáchok, Jánoky és Vajdayak, Korláthköyek, Kováryak, Ujhelyiek és Fancsikayak címerei ösmereteseek. — E címereket sorra veszszük, hogy azokból megnyerhessük heraldikai bizonyítékainkat.

1. *A Szentgyörgyi és Bazini grófok* címere, több hiteles pecsét után kétségtelenül megállapítva: hatágú csillag. — Ezt látjuk, Szentgyörgyi Tamás 1278-iki,² Ábrahám 1302-iki,³ Tamás 1394-iki,⁴ és Péter 1511-iki⁵ pecsétein, s az országos levéltárban őrzött nagyszámú kiadatlan

¹ Nem Werbőczy István családja, I. Bunyitay: Váradi püspökség III. 251.

² Orsz. ltár 998, Nyáry: Heraldika 139.

³ Orsz. ltár 1638, Nyáry 219, XIII-tb. 96.

⁴ Orsz. ltár 7994, Nyáry V-tb. 44.

⁵ Turul V. 51. 52.

pecséten. — Ez egyszerű hatágú csillagot látjuk a Szentgyörgyi György gróf címerpajzsában a szentgyörgyi templomban levő 1467-ből származó gyönyörű sírkövén.¹ — Hogy ezen csillag haránt osztott volt, ezt már Szentgyörgyi Tamás 1278-iki pecsétén észlelhetjük s ezt erősíti meg 1450-ben III. Frigyes császár címeradományozása, melynél a kék pajzsban levő hatágú csillag arany s veresben haránt osztott.

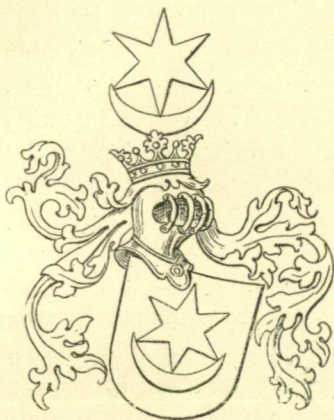

A kassai szentségházon levő Szentgyörgyi-címernek pajzsa kék, a csillag arany. — Ezen színek szolgálhatnak útbaigazításul az ősi nemzetiségi címer színeire nézve is, mivel ezekkel a még ősmert, ezen nemzetiségből származó családok címerszínei is egyeznek. — Sisakdíszszel ellátott pecsét az 1450. évi, III. Frigyes császár által adományozott címerbővítést megelőzőleg nincs közzé téve, azonban Rajcsányi címer-tollrajzai között van egy Szentgyörgyi-címer, mely-

¹ L. Henszlmann: Magyarország műemlékei II. 196.

nek sisakdísz: szarvaival felfelé álló holdsarló, reá illesztett hatágú csillaggal. — Hogy Rajcsányi ez adatot az Országos levéltárban őrzött nagyszámú Szentgyörgyi-pecsét valamelyikéről vette, valószínű.

2. A *Bucsányi*-címer, Siebmacher után : Kék

pajzsban, arany leveles koronára illesztett, szarvaival felfelé álló ezüst holdsarló, felette hatágú arany csillag. — Sisakdísz: a pajzsalak; takarók: kék-arany, veres-ezüst. A dr. Szendrei oklevélgyűjteményében Bucsányi Pál nyitra-megyei alispán pecsétje ezzel teljesen egyező, csak a korona hiányzik a pajzsból.

3. A *Forgách*-címer. — Ismeretes azon címer-monda, mely szerint Mária királynő 1386-ban megengedi Forgách Balázsnak, hogy képét címerében viselhesse, — Majláth Béla, — ki ezen mondát a Hunt-Pázmánokról írt jeles értekezésében¹ felemlíti, végül megjegyzi, hogy erre okiratos adatot nem ösmerünk. — Ha ezen mondát hitelesnek elfogadnók, ezáltal feladatunk is meg lenne oldva, valószínűség is szól mellette, annyival is inkább, mert ezen különös királyi kegyet — mely mellett könnyen háttérbe szorúlhat az ősi címerjelvény is — később férje Zsigmond király is gyakorolta.² — Azonban a Forgáchok címerére vonatkozó *legrégibb* pecsétani adalékot vizsgálva, egészen más eredményre jutottam. — A Forgách-család címerpajzsát tulajdonképen nem is ösmerjük, mostan használt címerük a legrégibb sisakpecsét után alakult lassanként át. — Ezen legrégibb sisakpecsét Forgách Péternek egy 1412. évből származó magyar köriratú pecsété,³ *hol a csörsisakon koronás női törzs látható, tehát az általában használt segéd sisakdíszek*⁴ egyike, mely támpontul szol-

¹ Turul I. 77.

² Dr. Szendrei: Miskolcz város monographiája I.

³ Közölve b. Radvánszky által, saját levéltárából: Századok 1880. 485. l.

⁴ Mint tudjuk a segéd sisakdíszek nyolczfélék: ú. m.

gál a tulajdonképeni sisakdísznek, a halántékhöz illesztett két befelé fordult holdsarlónak.¹

Hogy a pajzsalak mi volt? Ezt nem tudjuk, de nincs okunk kételkedni, már csak ezen sisakdísz tekintve sem, hogy az a Hunt-Pázmánok ősi jelvénye, a csillag s holdsarló volt.

Ezen sisakdíszből alakult lassanként a mai Forgách-czímer, melyen hogy a holdsarlók mily előkelő helyet foglaltak el, mutatja az, hogy a

szarvak, szárnyak, kalapok, férfi, női és állati törzsek, forgótartók, táblák, zászlók és zacskók. — Ezenkívül a pajzs s pajzsalak színeinek visszaadására: püspöksüvegek és strucztoll-forgók. — Nálunk leginkább a szarvak, szárnyak, törzsek és strucztoll-forgók voltak használatban. — Ez utóbbiak a II. Ulászló, II. Lajos és I. Ferdinándtól adományozott címereken.

¹ A pecséten a korona két szélső erősen kinyúló sugára könnyen tekinthető a lebegőként nem alkalmazható *csillag* támaszának, s ez esetben megtaláljuk e sisakdíszben kétszeresen a Hunt-Pázmánok ősi címérét.

kassai dóm szentségházának címerfestője a XV. század közepe táján ezeket elnézésből a koronás női alak hátára *szárnyaknak* festette. — Ugyanezen sisakpecsét képezi az 1525-ben II. Lajos királytól adományozott címer pajzs-alakját is, ezt használja még Forgách Zsigmond

1618. évi pecsétén is,¹ de az idők folyamán a holdsarlók elvesztik fontosságukat, főalakból az egykori sisakdísz kíséretévé lesznek, később a sisak helyét korona váltja fel a pajzsban, melyben a női törzs növekvő alakká válik, az egyik

¹ Mocsáry : Nógrád vármegye ismertetése IV. 129.

holdtartót csillag helyettesíti s lassanként megalakult a mai Forgách-czímer.

4. A *Jánoky és Vajday* családok 1431-ben kelt armálisban adományozott címerét fentebb ösmertettem. — Előbbi címerökre nézve útba igazít, az ugyanezen családból származott Demeter veszprémi püspök 1391. évből fennmaradt pecsétje,¹ mely mandula alakú. — Csúcsíves főfülkéjében Mihály arkangyal látható, a sárkánnyal viaskodva, felette Mária, a gyermek Jézussal ölében s alatta a püspök térdelő alakja. — A püspök alakjától jobbra és balra helyezett háromszög pajzsok címerképe: sarvaival felfelé irányult holdsarló, felette hatágú csillag.

5. A *Korláthkeőy*-család címerével, az Országos levéltár 24148 számú oklevelén levő pecsét útján ösmerkedünk meg. — Ez Korláthkeőy Péter királyi kanczellár és főajtónálló pecsété 1524-ből, ki Mohácsnál esett el s halálával csá-

¹ Nyáry: Heraldika XII. tb.

ládját is sírba vitte. — Czímere: osztott pajzs: felül sas; alól szárvaival felfelé fordúlt holdsarló, felette hatágú csillag.

6. A *Kóváry*-család czímerét Kubinyi Ferencz úr volt szives velem közölni. E czímer, a mint azt Kóváry Pál mester, Garay Miklós nádor ítélő mestere, 1421-ik évből kelt pecsétje mutatja: szárvaival felfelé álló holdsarló, felette hatágú csillag.

Az eddig elősorolt egybevágó heraldikai bizonyítékok erejét növeli az, hogy mindezen családok, melyek e bizonyítékokat nyujtják, a Hunt-Pázmán nemzetség ősi fészken éltek századok során át, legtöbbje egészen kihalásukig s így ősi czímerüknek folytonos ösmeretével birtak. De hogy ez ősi jelvény iránti kegyelet és ragaszkodás nem halt ki a távol Szathmár- és Ugocsamegyébe költözött nemzetségek szívéből sem, mutatja:

7. A *Fancsikay*-család czímere. — E család Komáromy András jeles értekezése szerint¹ két-

¹ Dr. Komáromy: A Hunt-Pázmán nemzetség ugo-csai ágazata. Turul VII. 148.

ségtelenül bebizonyítva a Hunt-Pázmán nemzetiségből, Felician comestől származik. — Ezen Felician ötödizen való unokája: Fancsikay Lázár (Lazarus de Fanchoka) a nevezett értekezésben közlött leszármazás szerint 1423-ban Ugocsa-megye alispánja volt, de egy birtokomban levő 1425-ben kelt eredeti oklevél szerint, már Szathmármegyének volt alispánja. — Ez oklevélen

fennmaradt az alispánnak sárga viaszba nyomott pecsétje is, melyen erőteljes lenyomatban látható a szarvaival felfelé fordult holdsarló s felette hatágú csillag.

Ezen sokszoros, egybevágó heraldikai bizonyíték ellen, csupán egy bizonyít: a tiszaujhegyi Ujhelyi család *kétségtelenül újabb eredetű* címere, mely dr. Komáromy leírása szerint «két egymás ellen ágaskodó vadászeb, markolatánál fogva meztelen pallost tart».

Ezek elmondása után úgy vélem, a bécsi krónika is inkább mellettünk bizonyít, mint ellenünk. — Látunk ott egy nemzetségi címet,

mely *kétségtelenül* létezett, a csillagot s félholdat, egy oly nemzetségnek (Héder) tulajdonítva, melynek ettől teljesen elütő címere számos sphragistikai adatok segélyével *kétségtelenül* constátálva van, ha tehát sikerül sokszoros heraldikai bizonyítékokkal bebizonyítanunk azt, hogy ezen nemzetségi címer valóban létezett s hogy a Hunt-Pázmán nemzetségre vonatkozó legrégibb s újabb sphragistikai adatoknál ezen a Héder nemzetségnél tulajdonított címerkép folytonosan előfordul, sőt a pajzsalakot teljesen az képezi, nem látszik túlmerésnek azon állítás, hogy a bécsi krónikában a Héder-nemzetségnek tulajdonított címerkép: a *hatágú csillag és holdsarló*, a Hunt-Pázmán nemzetség ősi címere volt.

Nagyon valószínű, hogy ezen ősi címert a XIV. századot megelőző időkben csak az egyszerű hatágú csillag képezte, a mint azt a Szentgyörgyieknek, a Hunt-Pázmán nemzetség ezen kétségtelenül legelőkelőbb ivadékainak címérében látjuk, s a félhold csak később a XIII. század végén, vagy a XIV. elején, a nemzetségi elágazásoknál talán mint címertörés vétetett fel a csillag mellé. — Ezt eldönteni a további pésséttani kutatások feladata leend.

Hogy a «Bécsi krónika» miért tulajdonítja e címert a Héder s nem a Hunt-Pázmán nem-

zetségnek? Erre biztos feleletet alig adhatunk. Legvalószínűbb feltevés az, hogy a krónika-író határozottan egyik nemzetség címérét sem ösmerte,¹ de tudta, hogy ezek egyike a csillagot s félholdat viseli címerül. — Előbb kerülván megírás alá a Héder-nemzetség, az előtte kétséges címert itt használta fel, s az utóbb következő Hunt-nemzetségnek beszélő címert adott, vagy Majláth Béla fent idézett jeles értekezése

¹ S valószínűleg származásukkal sem volt tisztában. Kézai a Wolfer és Hedrik testvérekről ezeket írja: «Ezután Wolfer jöve be Hedrik testvérével Vildoniából negyven tegzes lovaggal stb.» Kézay ezen előadását a «Bécsi krónika» így bővíti ki: «Ezután Alemanniából a *Heinburgi grófok* közül eredt Wolfger jött be, testvérével Hedrikkel együtt, háromszáz pánczélos lóval stb.» — Ezzel szemben német tudósok (Wisgrill: Schauplatz III 248—266, Nach alten Pfandbriefen und Gedenkbücher im k. k. Hof-Kammer-Archiv; Bergmann Jos. Über die Grafen von St. Georgen und Pösing in Ungarn und Österreich, Jahrbücher der Literatur CXXIII, Anzeigeblatt 1848) állítják, hogy a Szentgyörgyi és Bazini grófok eredetileg a német Altenburgi vagy Heinburgi grófoktól származnak. — A Heinburgi grófoktól származott családok címere, vagy annak jellegzetes fő címeralakja a csillag volt (I. Siebmacher, Cilley alatt), mely egyezik a Szentgyörgyiek általánosan ösmert címérével. — Ezek szerint a «Bécsi króniká»-nak a Hedrik nemzetségre vonatkozó megjegyzése is a Hunt-Pázmánokra vonatkozhatik.

szerint, annak pajzsát a sváb lovagok jelvényével látta el.

Ezzel befejeztem észrevételeimet. Százados, meggyökerezett vélemény ellen küzdeni, sőt azt megdönteni akarni, sokkal fontosabb feladatnak tartom, semmint hogy azt egy szűk keretek közzé szorított értekezéssel kivívni lehetne, de célomat értem, ha talán soraimmal az érdeklődők figyelmét a Hunt-Pázmán nemzetség címerkérdése s annak tisztázása iránt felkölthettem.

Hunth
a Hunt-
Pázmán
nemből.

Péter †
1266.

Ders
az
idősb
1266.
1272.

Tamás
de
Januk
1317.
1320.
1331.

Miklós
1317.

László
1344.
eszter-
gomi
prépost.

Miklós
1321.
még
gyermek.

Péter †
1321.

István
de
Wayda

Demeter
1334. még ifjú.
1359. barsi fő-
esperes, 1381.
esztergomi fő-
esperes, 1389—
91. veszprémi
püspök.

Lukács
1381.

Tamás
1381.
1398.

Miklós
1381.
1398.

Deers
1398.
de
Wayda
1414

István
1414.
Ders
de
Janok

Bertalan
de
Zuha
1414.
1433.

Gergely
de
Janok
1433.
1454.

Miklós
de
Janok
} Affra
Tamás
(N. Mar-
git).

Egyed
de
Janok
et
Zuha
1414.
1433.
1453.

Mihály
de
Wayda
1436.

Tamás
Janoki
de
Zuha
alias
Pázmán
1454.
1478.

Miklós
de
Janok

László
István

László
1433, 1462.

Mihály
Egyedfy de
Janok 1462.

János
de Janok
(N. Kata).

György
de Vajda
1436, 1454.
1474.
(N. Vero-
nica).

László
de Vajda
(N. Margit).

Pál
1474, 1491.
1492.
(Vithán Anna).

Tóbiás †
(Kazméri
Akus Julia).

Tamás
Pázmán dic-
tus 1491.

György 1474.

Anna 1474.
(Lénártfalvi
Lénártfy
Mihály).

Gergely
1474, 78, 1494.

Ders.

Benedek
de Péder.

Miklós 1478, 1491.
(Pédery Borbála).

István 1491.
(Pédery Anna).

János
1474, 1478, 1491.

Erzsébet.

Borbála
(Sempsey János)
1505. özvegy.

Orsolya
(Zerdahelyi Fer.)

Pál
1474. †
de Vajda
1493.
Gergely

Dénes
1478.
de Vajda.
1493.

György.

Osvald
(Varjassy Kata)
1503, 1549.

Anna
(ruszka Kornis
Boldizsár).

Erzsébet
(Varjufalvy
János).

István
(Geszthy Kata)
Janoky vel
Szuhay.
1503, 1548.

Margit
(Stritemley
Máté).
1554.

Orsolya
(Füzy
János).

Anna
(1. Tokus
György,
2. Bárczay
Szaniszló).

Borbála
(Füzy
Ambr.)
de Szo-
molya
1572, 1575.

Erzsébet
(Szokolyi
Baxay
János)
1572, 75.

Gáspár
(Zsóry
Sára,
először
Omány
Jánosné).
1576, 1593.
1611.

Zsigmond
(Gyulay
Kriszt.)
1583, 1593.

Gáspár
(Jákóffy
Kata,
2. Czéczey
Ilona?)

Zsuzsanna
(Baxy
Mihály).

Péter
(Ablonczy
Euphro-
sina)

István 1611.
(meszesi Borbély Anna).

Dóra (Szirmay Mihály).

Susanna (1. Baxy Mihály,
2. Uza Mihály).

Kata (Végh András).

Borbála
(Palágyi
Istv.).

Gáspár
(Sz.
Iványi
Julia).
1652.

László
(Záb-
reczky
Susanna).

Borbála
(Csatáry
Gábor).

Mihály
1671.
(Bernáth
Borbála,
előbb
Girincsy
László-
né).

István 1611.
(meszesi Borbély Anna).

Dóra (Szirmay Mihály).

Susanna (1. Baxy Mihály,
2. Uza Mihály).

Kata (Végh András).

Farkas
1680, 1693.
(Máriássy
Klára).

Zsigmond
(Barta-
kovich
Kata).

Anna-
Maria
(Görgey
János).

Gáspár
1682.
(Szathmáry
Zsuzsanna).

László
(Záb-
reczky
Susanna).

Borbála
(Csatáry
Gábor).

Zsuzsanna.

Anna.

Ilona.

Judith 1628.
(Horváth György).

András.

Anna.

Anna-Mária

László
(Okoli-
csányi
Anna-
Mária)
utolsó,
† 1740
körül.

Susanna
(Tornallyay
Zsigmond).

Zsuzsanna
(Uz
György).

Julia
(Mocsáry László).

Zsuzsanna
(1. Szent Miklóssy
2. B. Eötvös).

Anna
(B. Hellenbach
Károly).

Róza
(Sz. Iványi
Miklós).

Klára
(1. Jób András,
2. Sz. Iványi
Márton).

Kata
(Sréter György).

Sára
(Battik Ferencz).

Magda
(Draveczky
Gáspár).